

Rim (poleg političnega pomena so predstavljeni tudi stroški potovanja in cene posameznih artiklov); družino Münzmeister iz Oberzeiringa. **Roland Schäffer** je posvetil svojo razpravo vprašanju porekla zgodnjih »kranjskih« Baumkircherjev. Poreklo predvideva na Tirolskem in objavlja dve genealogiji, tirolsko in kranjsko ter gornještajersko in koroško. Dalje obravnavajo razprave: Maksimilijana I. in Nemški red na Poljskem; nazore Maksimilijana I. in Mateja Langa do vprašanja legacije v Nemčiji; zadnji prispevek v tem poglavju pa obravnava zgodovinopisje zgodovinarja, teologa in diplomata Ebendorferja v 15. stoletju.

V poglavju zgodovina novega veka in sodobna zgodovina so objavljeni prispevki: o študentih iz stare Bavarske na graški univerzi v letih 1620—1710; o zgodovini republike Avstrije v luči šal, anekdot in satir; o študiju zgodovinskih ved na habsburških univerzah do 19. stoletja. Razprava »Metamorfoze in konsekvence« je posvečena študiju splošne zgodovine po letu 1848 na univerzah na Dunaju, v Pragi in v Gradcu. **Stefan Karner** obravnava »Gospodarske in socialne pogoje za vzpon nacionalizma na Koroškem«. **Rüdiger Mall** predstavlja konflikt med realno in nacionalno politiko ob okupaciji Bosne in Hercegovine pri različnih strankah v monarhiji. Razprava je grajena na osnovi stališč strank v državnem zboru. **Othmar Pickl** analizira doprinos Štajerske k zmagi nad Turki pri Harsanyju leta 1687. Avtor posveča veliko pozornost preskrbi armade s hrano, pomembno prometnico pri tem predstavljata Drava in Mura. **F. O. Roth** razpravlja o funkciji ter posestni in gradbeni zgodovini gradu Rabenstein v Labotski dolini v 16. stoletju. **Helfried Valentinitich** iz Gradca obravnava čarovniške procese v Laškem v 17. stoletju.

V poglavju o diplomatiki so razprave o: vlogi prejemnikov pri pisanju diplom **Friderika I.**; domnevni ustanovni listini župnije **Allensteig**; listini papeža **Honorija III.** knezu **Leopoldu VI.** iz Avstrije leta 1219, da nima nihče pravice izobčiti njega, njegove žene in otrok; srednjeveških listinah samostana **Fulda**; odnosu škofa **Ulrika** iz **Passaua** do samostana **Seitenstetten**; o pergamentu »Codex epistolaris **Rudolfa I. Romanorum regis**«, ki se nahaja v mestni biblioteki mesta **Trier**; o diplomu kralja **Karlmana** z dne 9. septembra 878; o kolonizacijski in posestni zgodovini srednjega **Mühlviertel**.

V zadnjem poglavju so razprave o: najstarejših **finskih pečatih**; srednjeveških privilegijih in novodobnih izročilih; o knjigi »A. E. I. O. V. 'Aller Ehren ist Österreich voll' dr. **Richarda von Kralika**; o novem pečatu **Henrika V.** iz časa njegovega kraljevanja; o ročnih napisih na pohištvu; o romanski književni umetnosti iz samostanske biblioteke **St. Florian**; o izgubljenem poročilu o dejanjih cesarja **Henrika VII.** glede politike do Italije; o teoriji in metodiki zgodovinopisja vsakdanje zgodovine. **Ingo H. Kropač** predstavlja računalniške metode obdelave treh glavnih projektov **Raziskovalnega inštituta** za osnovne zgodovinske vede v Gradcu: **Urkundenbuch der Steiermark und ihrer Regenten (F. Hausmann)**, **Urkundenbuch des Patriarhats Aquileia (F. Hausmann, R. Härtel)** in projekt ustvarjanje obsežne banke podatkov pod naslovom »Prosopographische Datenbank zur Geschichte der südöstlichen Reichsgebiete bis 1250 (F. Hausmann, I. H. Kropač)«. Ostali prispevki obravnavajo še: vprašanje datiranja urbarja grofov **Monfort** in najstarejših **Teuffenbachovskih urbarjev** iz prve polovice 15. stoletja; pripombe k najstarejšim pečatom **della Scala** iz **Verone** in neznano izročilo testamenta **Alberta I. della Scala** (umrl leta 1301); nekatere rokopisne fragmente iz **Moggia**; vprašanje računalniške obdelave podatkov večplastnih edicij; bavarsko poimenovanje dni v nemških listinah 13. stoletja.

Vinko Rajšp

Georges Duby, Vitez, žena i svećenik (hrvaški prevod dela *Le chevalier, la femme et le pretre. Le mariage dans la France féodale*), Split : Logos, 1987, 215 strani (z najpomembnejšo bibliografijo **G. Dubyja** in spremno besedo **Iva Babića**). (Vrtlozi, biblioteka povijesnih djela 2).

Tema **Dubyjeve** knjige je pravzaprav ena sama: vzpostavitev pogleda evropske zahodne kulture na najintimnejšo človeško skupnost, na (v javnosti verificirano ali pa tudi ne) zasebnostno zvezo moškega in ženske. Gre za problematiko razumevanja, ki je bodisi s sprejemanjem bodisi z zavračanjem svojega miselnega vzorca in njegovih usodlin usodno vplivalo na medčloveška razmerja omenjenega kulturnega kroga vse od časov s strani **Dubyjevega** pisanja (okoli 1000—1200) do današnjih in prihodnjih dni.

Prvo tisočletje krščanskega verovanja je mimo: stari celini se je vsililo ne le za edino dovoljeno veroizpovedovanje in modrovanje, temveč tudi za edino zveličaven način življenja. Krepko je že bilo v sedlu, nič več se mu ni bilo treba prilagajati svetu, kakor o prvih časih, temveč je začelo svet prilagajati sebi: Cerkev je tudi dejansko postala enotna in povsod pričujoča ustanova. Filozofi so prvič na evropskih

tleh spreminjali svet in ga ne kot v antiki zgolj razumljali ali nerazumljali, se mu predajali ali ga zavračali. Posledice so bile, kakor zmeraj pozneje ob tovrstnih podvigih, skoro neverjetno daljnosežne. Skrajne ideje so bile seveda spriču svoje idealnosti, ki ji moremo reči tudi neživljenjsko fanatična zadržanost, neuporabne: besne ter v bistvu donkihotske filipike svetega Hieronima (*Adversus Iovinianum*) in Gregorja Velikega zoper zakon je vsaj nekoliko uravnal že sveti Avguštin. Ta je ljudi, ki ne vzdrže brez raznospolne združitve (istospolna je vsekakor že kar na začetku začetkov do kraja pogubna), sicer še vedno stavil na na moč neugledno mesto, na samo dno dopustnega — še to zgolj v primeru, da gre za zakon, drugače je stvar triumf peklenske pošasti —, vendar ne več v pogubno zavrženost: spolnost je v prav urejenem zakonu greh lažje vrste. Greh je v toliko, kolikor je užitek, ni pa prekletstvo, saj se z njo povečuje število ljudi, kar omogoča popolnitev raja z novimi angeli. Prav urejen zakon ima predvsem eno zapoved: gospostvo duha, moškega principa, nad telesom, ženskim principom. Konkretno to pomeni gospostvo moškega nad žensko. Kajti ženska je s svojo slo po užitkih zapeljala Adama in z njim ves človeški rod v grešnost in ga s tem oddaljila od prvotne od Boga namenjene mu slave. Vsekakor je moškemu biti stalno na preži: ne sme hoditi po ženski, saj ni stvarjena iz Adamovih nog, toda ker ne izvira iz njegove glave, tudi kakršnekoli odločilne besede ne more imeti. Ni podoba božje popolnosti, kakor moški, temveč je le dokaj ponesrečen odsev moškega. Spola nista enaka in tega se morajo zavedati vsi — opozorila na to dejstvo so zatorej za vsakim visokosrednjeveškim vogalom: ko prvi človek v Igri o Adamu (nastali verjetno med 1150. in 1170. letom v krogu dvora Henrika Plantageneta) v trenutku miselne zmede prizna Evi: »Verjel ti bom, ker si mi enaka,« zapade grešnosti. Nič ne pomaga pozneje razburjanje njegovo nad svojo katastrofo in slabostjo, kajti Eva se s svojim kesanjem zvito obrača naravnost k Bogu: pred njim priznava svojo krivdo. Moški ne more biti njen sodnik, čeprav je njegov izgon iz raja izključna posledica ženske, bolje njene zle sle po užitkih in zapeljevalne zmožnosti — biti more zgolj njen vsakodnevni gospodar. Tak položaj seveda dodobra izkoristi: Dubyjeva knjiga, ki jo je na neki duhovno preprosti ravni moč brati tudi kot kroniko (severno)-francoskih visokosrednjeveških zakonskih škandalov, navaja obilo zgledov za to, v nji se kar vrste zapuščene soproge in priležnice... Najhujši greh je krvoskrunstvo, ki mu zapada spolno občevarje med sorodniki vse do sedmega kolena. Sicer je tudi priležništvo prekleta zadeva, toda še zdaleč ne toliko kot krvoskrunstvo. Takšno razumevanje stvari plemenitnik, ki se naveliča takšnega in drugačnega občevarja s soprogo, na veliko zlorablja: raje na vsem lepem ugotovi, kako mu je tista, s katero deli zakonsko posteljo, resnična ali pa namišljena sorodnica (do 7. kolena), ter pred Bogom in ljudmi razglasi svoje zakonsko življenje za neugledno priležništvo: vse za to, da se ne dogodi krvoskrunstvo! Kri mora ostati čista, na njej je utemeljen srednjeveški red, ki je pravzaprav red rodovin, red krvi. Zatorej je poroka vedno stvar rodbin, dinastij, ne pa z njo neposredno udarjenih raznospolnih osebkov. Srednjeveški javni red temelji na redu v (eni) zasebnosti ob (redu v drugi) zasebnosti. Tvegajmo misel, da je v tem srednji vek popolno nasprotje novodobnemu totalitarizmu, čeprav je bil tudi sam precej totalen sistem (tudi netoleranten, vendar ne tako zelo, kakor živi v črnih predstavah novoveščanov o sebi): moderni totalitarizem skuša iz javne sfere prodreti v zasebno, v srednjem veku pa se je javni red ravnal po zasebnem, rodbinskem. Javna oblast je temu redu samo podelila nedotakljivost in stabilnost s tem, ko ga je v podobi cerkvene poroke **blagoslovila**; tako je bila oblast le zaščitnica in uzakoniteljica zasebnega reda, ki je vzpostavljala javnega iz samega sebe. Ravno v času, ki ga Duby opisuje, se obredje poroke ustali v navedenem smislu. Zakon je tedaj razložen kot edini zakramentov, ki ga je Jezus le ponovno uveljavil, ne pa ga, kakor druge, tudi vzpostavil — po srednjeveškem pojmovanju je potemtakem najstarejši element reda, prisoten že pri prvih ljudeh. Kot tak ima v zadevnem času veliko moč: srednji vek tradiciji pripisuje velik pomen. Hkrati je zakon že razglašen za nujnost večine krščanskih ljudi: Yves iz Chartresa tako zapiše, da človeška družba sestoji iz treh stanj, iz moža, žene in vzdržnih cerkvenih vodij. Kdorkoli se bo znašel izven katerega teh treh stanj pred Gospodovo sodbo, ne more računati na zveličanje. Šele potem ko postane posamezna zasebnost tako mogočna, da se vzpostavi kot osebnost, in si more podvreči drugo brez ozirov na rodbinski red, je bil srednjeveški red premagan (ne pa tudi uničen, zlasti ne v miselnih usodlinah prihodnjih dob): ženitne afere kakega Henrika VIII. in reformatorne sprostitev dobro kažejo na začetek novih časov. Cerkev se je potem kot ideološki stebel oblasti morala spremeniti: mogla je biti zgolj zaščitnica javnega reda. Šele ko jo je tak položaj izvotlil do te mere, da ji je grozil popoln polom, se je v najnovejših časih povrnila k težnji po uravnavanju zasebnega reda (oziroma vsaj vplivnosti nanj), seveda precej drugačnega od srednjeveškega oblastništva. Posledica takega razvoja dogajanj je spremenjen položaj ženske: v razsvetljenjskih dneh nove dobe Winckelmann tako že bridko toži, kako so ženske uzurpirale položaj lepšega spola, kar jih dela ob vsesplošni estetični dojemljivosti moškega spola za resnične gospodarice sveta. S tem izletom v poznejši čas smo se sicer nekoliko oddaljili od Dubyjevega dela, ki pripoveduje izključno o srednje-

veških dneh, toda to je ob miselno tako pobudni knjigi čisto razumljivo: obnavljati njeno vsebino na tem mestu nima nobenega smisla, treba jo je brati in prebrati. Da se ve, kaj je sodobno zgodovinsko. Po zgodovini zunanjih dogajanj in dejstev je treba prodreti v duhovnost, v zavest ter podzavest človeka in družbe neke preteklosti, vendar tako, da ostane zgodovinska veda kar se da celostna interpretacija zgodovinskih virov z zaznavo celovitega življenja minulosti, ne pa; da se sprevrže v interpretacijo zgodovine, oziroma neke minulosti, kakršna se kaže takšnemu ali drugačnemu »zdravemu« razumu (ali morebiti celo potrebi) prihodnje rojenih. Zavest in podzavest sta tisti, ki sta delovali, ki sta ustvarjali dejstva ter njih na dejavnosti družbe vplivajoča razumevanja. Dejstva so nanju vplivala le skozi zaznavo, toda ta je mogoča le v okvirih zavesti in podzavesti samih.

Dubyjeva knjiga o vitezh, ženah in duhovnih v visokem (severno)francoskem srednjem veku premore redko vrlino med zgodovinskoizvedljivimi deli: mogoče jo je z zadovoljstvom in koristjo brati zelo različnim ljudem: strokovnjaku bo pomenila sproščujoč pohod iz sopare ozkosrečno pojmovane, razumljene ter omejene politične in gospodarske zgodovine, ki sta že od nekdaj v središču pozornosti zgodovinskega, laiku pa bo omogočila vpogled v nek mnogo manj omejen in mnogo bolj resničen srednji vek od onega, ki živi v vsakdanji primeri za najbolj mračno obdobje zgodovine človekove civilizacije. Res je, da je vsak vrč zadovoljen, če je poln, toda vrči so različnih mer, predvsem različnih globin. In to nikakor ni nepomembno, vsaj izven najbolj primitivnega zadovoljstva.

Igor Grdina

Dragoljub Dragoljović, **Krstjani i jeretička Crkva bosanska**. Beograd: SANU, 1987, 281 strani. Balkanološki institut, Posebna izdanja, Knjiga 30.

Stara vprašanja terjajo vedno novih odgovorov. To toliko bolj kot nasploh velja za probleme, kot je vedno znova izmikajoča se resnica o Cerkvi bosenski. Gregor Cremonski, doslej brez dvoma največji slovenski poznavalec te skrivnostne organizacije, je pred več kot četrt stoletja (1952 za Zgodovinsko društvo, z Grafenauerjevo objavo 1963 v Zgodovinskem časopisu, pa tudi širše) precej čvrsto stal na temeljih teze Račkega, ki sta jih nekaj prej dodobra utrdila zlasti Aleksander Solovjev in Dragutin Kniewald, posredno pa tudi Jaroslav Šidak s svojim pristankom na njene okvire, potem ko se je odpovedal svoji rešitvi problema. Toda iz verjetnosti v gotovost misel Račkega in njegovih somišljenikov o dualističnem bistvu Cerkve bosenske iz duha bogomilstva, oziroma katarstva, nikoli ni mogla docela prodreti; v najnovejši študiji Dragoljuba Dragoljovića »Krstjani in krivoverska Cerkev bosenska« pa je celo sploh prečrtana — dasi se v naslovu zadevna organizacija še vedno označuje za heretično. Avtor na podlagi interpretacije praktično vseh znanih virov prihaja do sklepa, da nauki Cerkve bosenske nikakor niso niti dualistični, niti doketistični, niti kako drugače dogmatsko odločno krivoverski glede na temelje obeh velikih pravovernih krščanskih cerkv, katoliške in pravoslavne. Sama Cerkev da izhaja iz organizacije vzhodnega menišтва, zlasti reda sv. Vasilija, na kar je doslej zlasti tehtno opozarjala Maja Miletić (I krstjani di Bosnia alla luce dei loro monumento di pietra, Roma 1957). Vendar za potrditev te teze ni mogoče navesti nikakršnega docela nedvo(u)mnega dokaza; tu je samo tipološka podobnost med vzhodnim meništvom in organizacijo Cerkve bosenske, kolikor je to na podlagi dokaj skromnih virov pač moč rekonstruirati. Dragoljović zavrača obstoj neslučajnih vzporednic med organizacijo Cerkve bosenske in dualističnih cerkv, tako na evropskem Zahodu kot Vzhodu; spet seveda samo na podlagi tipologije hierarhij.

Najbolj prepričljivo to ni, zlasti ne spričo dejstva, da povezave med nedvomnimi dualisti in Cerkvijo bosensko izpričuje poleg primerno interpretirane organiziranosti Cerkve bosenske, ki je v očeh mnogokoga tako zelo sorodna katarski, še vztrajno tozadevno zatiranje latinskih virov. Ti so resda od Bosne včasih precej oddaljeni — in čimbolj so, tem natančneje in trdneje vedo, kako je tamkaj s krivo vero —, toda zavreči jih je moč le po vsaj tako temeljiti zavrnitvi kot je bil njih zagovor s strani Dragutina Kniewalda, predvsem pa od primera do primera. Vsekakor pri Dragoljoviću tega v zadovoljujoči meri ne najdemo; čeprav pa, po mojem mnenju, označevanje bosenskih krstjanov v latinskih virih z enakim (patarskim) imenom kot zahodnih dualistov, kljub morebitnemu neobstajanju zveze in stikov med njimi, ni nekaj nemogočega: ker so si eni in drugi lastili prerogativ krščanskega imena (to pa je znano tudi v vzhodnem meništvu), ni čudno, da so jih pravoverni katoliki označevali z istim sinonimom, namreč kot patarene, čeprav bi šlo v primeru samopoiimenovanja enih in drugih zgolj za homonimijo brez kakršnihkoli genetskokavzalnih povezav.

Dragoljovićev scenarij dogajanja je, zgolj v najbistvenejšem, takle: po dovolj nejasnem času bosenske vernosti v stoletjih pred banom Kulinom, ki pa je moral